

ISSN: 1308-6197

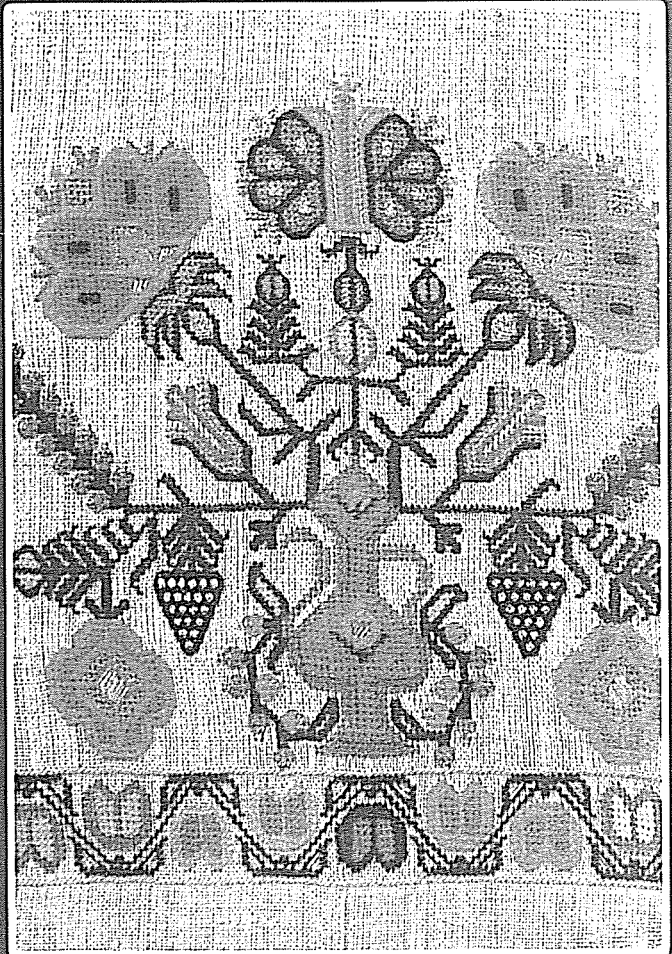
Yaz/Summer/Лето 2013 • Yıl / Year / Год 4 • Sayı / Number / Число 17

KÜLTÜR Evreni

UNIVERSE OF CULTURE ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ

ÜÇ AYDA BİR YAYIMLANAN ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

QUARTERLY SOCIAL EDUCATION JOURNAL SUBJECT TO INTERNATIONAL PEER REVIEW
ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК

Hesap İşi Tekniği ile Çalışılmış Bir Pano

**ANA DİLİ LAZCA OLAN ARTVINLİ TÜRKLERDE
HALK KÜLTÜRÜ**

**FOLKLORIC CULTURE OF ARTVIN TURKS WHOSE MOTHER
TONGUE IS LAZ LANGUAGE**

**НАРОДНАЯ КУЛЬТУРА У ЛАЗОЯЗЫЧНЫХ ТУРКОВ
АРТВИНА**

Dr. Yaşar KALAFAT* -Muhsin EROL**

Özet

Bu makalede; Artvin’de yaşayan anadilleri Lazca olan, kendilerini Türk olarak ifade eden, öyle olduklarının kabul edilmesini isteyen bir topluluğun halk kültüründen örnekler verilmektedir.

Bu topluluğun; halka inanmaları, doğum öncesi ve sonrası gelenekleri, evlilik öncesi ve sonrası gelenekleri, yemekleri ve çeşitleri, ölüm öncesi ve sonrası gelenekleri, sosyal hayatları, dilinin yapısı, kara iye ve uğur inançları anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Artvin, Lazlar, halk inanışları, gelenekler, halk kültürü, dil ve lehçe.

Abstract

In this article, samples are presented regarding the folkloric culture of the people of the community who live in Artvin and whose mother tongue is Laz language and who express themselves as Turks and who wish this be adopted.

Furthermore, information is furnished in connection with their folkloric beliefs, their pre and post birth traditions, their pre and post marriage traditions, their meals and varieties, pre and post death traditions, their social lives, structure of their language and beliefs of sources of evil and luck.

Key Words: Artvin, Laz people, folkloric beliefs, folkloric culture, language and dialect

---

* Halkbilim Araştırmacısı, Türk Halkbilim Araştırma Kültür ve Strateji Merkezi, yasarkalafat@gmail.com www.yasarkalafat.info. Ankara/TÜRKİYE

** Muhsin Erol, Tv. Program Yapımcısı, Artvin-Şenköy/Kutunit doğumlu, Anadili Lazca olan Türklenden, muhsinerol@yahoo.com. Ankara/TÜRKİYE

GİRİŞ:

Laz Etnik Kimliği İle İlgili Görüşler:

Bu çalışma ile Artvin’de yaşamakta olan anadilleri Lazca olan ve kendilerini Türk bilen ve öyle bilinmelerini isteyen bir toplumun halk kültüründen kesitler vermeğe çalışılmaktadır. Artvin Lazları muhakkak ki sadece Şenköy/Kutunit köyünden ibaret değildir. Ayrıca Türkiye’de yaşamakta olan Lazlarında sadece Artvin Lazları olmadıkları bilinmektedir. Arhavi-Artvin’e bağlı köylerden Şenköy/Kutunit, Derecik, Üç İrmak, Kestanealan, Tepeyurt, Konaklı, Şenköy, Gürgencik, Dikyamaç, Arılı, Kemerköprü, Ulaş, Sırtoba, Soğucak, Aşağı Şahinlet, Dülgerli, Başköy/Ortacalar, Küçükköy, Kireçlik, Ulukent, Üçler, Güneşli, Boyuncuk, yıldızlı, Mezreler, Balıklı isimli olanlarda da Lazlar yaşamaktadırlar.¹ Lazlar konusunda evvelce yapılmış bir çalışmamızda Rize’de yaşamakta olan Lazlara ve daha ziyade de onların halk inançlarına dair bilgi verilmişti². Bu kere daha ziyade Muhsin Erol’un bu konudaki dosyaları çalışmamıza esas teşkil etmiştir³. Bu çalışmamızda da kısaca Laz etnik kimliği, onların dinî hayatları, Lazcanın dil özelliği ve daha ziyade de Laz aile tipinin karakteristikleri ve Laz halk inançları üzerinde durulacaktır. Çok zengin olan Laz halk kültürünü bir iki çalışma ile kotarmanın mümkün olmadığı bilinmekle beraber biz çalışmamızla, bir ucundan da biz tatalım istedik

Laz ismiyle tanınan toplumun etnik kimliği ve bu kimliğin şekillenme sürecine dair kısaca bilgi verilerek konuya girilmesi yerinde olabilir.

Lazlar, ilk zamanlarda, , başlarında bulunan da liderinin adıyla adlandırılırlardı. Fakat daha sonra “Laz” adıyla anılmaya başlandılar. “Laz” ismini ilk kez, M.S. I. Yüzyılda, Romalılar kullandı. Bu isim, her ne hikmetse çabuk kabullenildi⁴. Kafesoğlu Türk toplumlarının isim alışlarına dair tespitlerini tasnif ederken Osmanlılar, Selçuklular örneklerinde olduğu gibi kurucu hanedanın ismini aldıklarını belirtir⁵.

“Laz” isminin ortaya çıkmasına ilişkin çeşitli görüş ve fikirler var. Prof. M. Fahrettin Kızıoğlu, Lazların asıl adının “Alazlar” olduğunu savunur. Kızıoğlu’na göre, Kafkasya bölgesinde, sesli harfle başlayan isimlerin ilk sesli harfi yutulmuş biçimiyle telaffuz ediliyor ve zamanla o ilk harf tamamen kayboluyor. Böylece “Alazlar”ın başındaki “A” harfi zamanla kaybolmuş ve yerine “Lazlar” olarak kalmıştır. Yine Kızıoğlu’na göre, **Çanar** ve **Alazan** boylarının, her ikisi de, eskiden Kaspi ve Milattan Önce V Yüzyıldan sonra da,

---

¹ İ.M.Özbay vd., **Tarih Kültür ve İnsan**, Arhavi Vakfı, Ankara, 2010, s. 41-49

² Yaşar Kalafat, “**Lazlar**” **Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları IX-X**, Berikan, Ankara, 2006, s. 110-139

³ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks Metni olarak hazırlanan dosya; Lazların etnik kimlikleri, Tarihi geçmişleri, Dil Özellikleri, Gelenekleri, Halk inançları, İbadet hayatları, Sosyal yaşamları, Mitolojik birikimleri hakkında bilgi verilmektedir. Yazar anadili ile köyünde yaptığı araştırmalara yüksel tahsil yıllarının geçmiş olduğu (Marsilya Seciencies Politiques 1969-1973) yıllarındaki birikimini de katmıştır. Yazar ayrıca; “**Lazca Ana Yazım Kılavuzu**, Ankara, 2008”, “**Lazca Kılavuz Sözlük**, Ankara, 2008”, “**Arhavi Ağzı, Lazca Dilbilgisi**, Ankara, 2006”, “**Tarih Kültür İnsan**, Ankara, 2010” isimli eserleri yazan heyetin içerisinde yer almıştır.

⁴ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

⁵ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, Ankara, 1977

Alban (Alplar) diye tanınan Saka/İskit uruğunun, Kür Irmağı solunda ve İber sınırında yaşayan ikiz boyu idi.⁶

Bazı batılı bilim adamlarına göre ise, “Laz” ve Orta Asya kökenli olan “**Çani**” tek bir topluluktur. “Çani” adı, Bizans’ta, Tzannoi ya da Tzanoi formülüyle literatüre girdi. Bizans Yazarı Tesalonikeli de bu görüşe katıldı ve buna dayanarak “**Tzanoi**” kelimesinin “Çani” kelimesine dönüştüğünü ortaya attı. Daha sonra, “Çani” kelimesi “**Lazi**” kelimesine dönüştü.⁷

Trabzon Patrikliği Neokesar, Rum Metropolitliği’nden ayrılıp kendi bağımsızlığını kazanınca, “Laz” ismi bu bölgenin ortak adı olarak kullanılmaya başlandı. Böylece “Çani” adı yerine “Laz” adı yerleşti. Yeni ad o derece etkili oldu ki, bölgede bulunan öteki toplulukların adlarını bile unutturdu.⁸

Lazların adını Bizanslılar verse de, Lazlar liderlerinin adlarıyla anılsalar da, İslam’ın çıkışından beri yazılı kaynaklar, bugün “Laz” denen halkın, öteki Kafkas halklarıyla birlikte Çoruh ırmağı ağzının batısında ve Karadeniz kıyısındaki ormanlık dar bir bölgede yaşadığını gösterirler.⁹

Tarihçiler, Kafkasya bölge halkların hemen hepsinin Orta Asya kökenli olduğunda birleşiyorlar. Hepsinin de, Orta Asya’dan, çeşitli tarihlerde ve çeşitli şekilde geldiklerini belirtiyorlar.¹⁰

Kafkas haklarından olan Lazlar da, Orta Asya kökenlidirler ve Ural-Altay dilinin bir kolunu konuşurlar. Fahrettin Kırzioğlu dâhil olmak üzere Tarihçilerin çoğu, Lazların da, öteki Kafkas halklarının büyük çoğunluğu gibi Orta Asya’dan geldikleri görüşündedirler. Prof. Kırzioğluna göre, “Kafkas bölgesinin tarihi sadece Türk halkların konteksti içinde tartışılabilir”¹¹.

Lazlar, Müslüman olmadan önce, Onlar Bizans döneminde Hıristiyan olunca da Şamanizm’in inanç özelliklerini taşıyorlardı. İnançlarında Animizm (Ruhçuluk) Naturizm (Tabiatçılık), Totemizm (Totemcilik) inançlarını da Hıristiyanlığa doğal olarak biraz taşımışlardı.¹²

---

⁶ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

⁷ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

⁸ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

⁹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹⁰ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹¹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹² A.g.e.

Lazlar'ın Müslümanlıkla ilk tanışmaları Araplar döneminde başlamış ve 50 yıl kadar sürmüştür. Lazlar, Osmanlıların, bölgeyi ele geçirmelerine üzerine, toplu olarak Osmanlıların hizmetine girmiş ve Müslüman olmuşlardır.¹³

Lazların etnik kökenleri ile ilgili açıklamalar bu kadarla kalmamaktadır. Gürcüler, günümüz gürcü toplumunu oluşturan 12 Gürcü kesimden söz ederlerken bunlardan birisinin de Laz olduğunu belirtir ve Lazları Gürcülüğün bir unsuru olarak kabul ederler. Bir diğer görüşte bir kısım Laz araştırmacıların Lazların Gürcü veya Türk de olmayıp tamamen farklı bir toplum oldukları şeklindedir¹⁴.

Bizim yaklaşım tarzımda esas olan kültürel kimliktir. Halkların ırkı ve kavmi kimlikleri bizim için belki ikinci üçüncü dereceden önem arz eden bir husustur. Biz bu çalışmamızda anadili Lazca olan Artvin Lazlarının halk kültürlerini incelerken bu kültürle imkân nispetinde tanış olmak, onu tanımak ve tanıtmayı amaçlıyoruz. Varsa Türk kültür coğrafyasının diğer halklarının kültürleri ile aynilikler ve ayrılıklar üzerinde durmaya çalışıyoruz.

METİN:

Lazca Konuşan Türklerde Halk İnanmaları:

Laz halk inanmalarında doğa güçlerinin önemli bir yer vardır. Doğa güçleri, Tanrı(lar)ın iradeleri doğrultusunda, insanlara iyilik ya da kötülük takdir ederler. İnsanlar, yapacakları işlerde Tanrıların rızasını almak için, belli durumlarda ya da olağan üstü durumlarda, belirli bir yerde toplanır ve ayin yaparlardı¹⁵.

Eskiden Lazların yerleşim birimlerinde, birer ibadet yerleri vardı. Bu ibadet yerlerine, “**Oxvame**” , başka deyişle “**Mabet**” yani “**İbadet Yeri**” denirdi. İbadet yerleri, hâkim tepelerin düz yerlerinde olurdu. Burada, insanları kötülüklerinden korunduğuna inandıkları, **ceviz** ya da **meşe** gibi bazı ağaçlar bulunurdu. Senenin belli günlerinde ağacın etrafında toplanan insanlar, toplu olarak ayin yapar ve Tanrıdan yardım dilerlerdi. Bu ayinler sırasında, günlük hayatlarını ilgilendiren önemli konular da konuşulurdu. Ekin ekilmesi sırasında ürünün ya da balık avına çıkarken avın bol olması gibi durumlarda bu ibadet yerinde Tanrının rızası alınırdı. Tanrılardan gelen işaretlere göre çözüm bulunurdu¹⁶.

Biz Çuvaşistan'da Çuvaş Türklerinin düzenledikleri kutlu Ağaç etrafında yapılan kurban merasimine katıldık.¹⁷ Keza Kırım'da balta Tiymez kutsal mekânında kutsal **Eben** ağacının ziyareti merasiminde de bulduk¹⁸. Keleki-Nahçıvan'da rahmetli E. Elçibey ile röportaja gittiğimizde ceviz ağacının dibinde gündüz uyuyan kimsenin ölebileceği inancını

---

¹³ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹⁴ Yaşar Kalafat, “**Lazlar**” **Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları IX-X**, Berikan, Ankara, 2006, s. 110-139

¹⁵ M.Erol, **a.g.e.**

¹⁶ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹⁷ Yaşar Kalafat “Çuvaşistan –Başkurdistan – Tataristan” **Türk Dünyası Araştırmaları**, Nisan 1998 S. 113 sh. 69-88

¹⁸ Yaşar Kalafat, **Kırım - Kuzey Kafkasya / Sosyal Antropoloji Araştırmaları (Kırım — Dağistan-Kuzey Kafkasya Gezi Notları ve Türk Halk İnançları)** Ankara 1999

derlemiştik.¹⁹ Türk kültürlü halkların halk inançlarında kutsal ağaçlara yükünme ve Meşe, Ceviz gibi ağaçların inanç muhtevalı konumları vardır. Ceviz yapraklarının konulduğu yere güve türü haşerenin gelemeceğine inanılır²⁰.

Lazlarda ayinler, Tanrıya kurban sunulmasıyla başlar ve çeşitli ilahiler eşliğinde devam ederdi. Buradaki amaç, gökyüzünde bulunan Tanrının yeryüzüne inmesini sağlamaktır. Ayinler, bazen saatlerce ve Tanrı yere ininceye kadar sürerdi. Tanrının yere indiğini, özel yetenekleri olduğuna inanılan insanlar hissedebiliyordu. Ayinler sırasında, bu kişilerin söylediklerine titizlikle uyulur ve hareketleri dikkatle izlenerek yapılırdı. Hareketler özel kişilerin vereceği tempoya göre hızlanır ya da yavaşlardı. Böylece aralarında bütünleşerek ortak bir ruh hali oluştururlardı. Tanrının yere geldiğini öğrendiklerinde de, yüksek sesle haykırmaya başlar ve dinî danslara katılırlar. Bazıları, bu coşku içinde, sevinçten kendinden geçer, üstlerini yırtarlardı. Bazıları da oradan ayrılır, ağaç dallarına tutunarak dinî danslara başlardı. Şamanizm’de bütün bunların benzerleri vardı. Sadece, halkın sorunlarının çözümünde özel yetenekli kimselere “**Şaman**” denirdi. Çünkü Eski Türklerde, Şamanların özel yetenekleri olduğuna inanılırdı²¹.

Tanrının yere inmesi şeklindeki tanımlama ile neyin anlatıldığı konusunda yeterli bilgi yoktur. Bu tanımlama ile de ilk defa karşılaşmaktadır.

Lazların eski inanışlarına göre, kâinat, **Gökyüzü (Msa)**, **Yeryüzü (Dixa)** ve **Yer altı (Letaş Tude)** olmak üzere üçe ayrılır. Şamanizm inancına göre de, kâinat, gök, yer ve yer altı olmak üzere üçe ayrılır. Şamanizm’de Gök Tanrısı’na, “Tangrı” denir. Lazlar’da bugün de gökte bulunan Tanrıya “**Tangrı**” denir. Şamanizm’de yer altı tansına “**Erlik**” denirdi. Lazların yer altı tanrısına ise “**Gormoti**” veya **Hormati** denir. Lazların eski inancında, **Güneş, Ay** ve **Yıldızlar** kutsal sayılırdı. Şamanizm’de de Güneş, Ay ve Yıldızlar kutsiyet atfedilmiştir²².

Erlik Han’ın yer altı âlemi ve kara iyeler yapılanması sisteminin tepesinde olduğu düşünülünce Hormati isminin inanç etimolojisi önem kazanmaktadır. Mutsuz ruhların sistemdeki yerlerinin Karanlık Ülke olduğu ve daha ziyade mutsuz ruhların hortlayacakları inancı yaygın olunca hormati-hortlama arasında bir ilişkilendirme yapılabilir mi? Alanımız olmakla beraber, bize yapılan çağırımı paylaşmak istedik

Şamanizm inancına göre, Gökyüzü Tanrının bulunduğu kutsal yerd. Aydınlığın ve mutluluğun kaynağı olarak bilinirdi. Günah işlemeyen iyi insanların gökyüzüne çıkacağına inanılırdı. Lazların da, benzeri inançları olduğu görülmektedir²³.

Böylece, “Anadili Lazca olan Artvin Lazlarının halk inançlarında Tangrı olarak bilinen ve bütün gücü elinde bulunduran ve gökte olduğuna inanılan, iyiliklerin hayırların kaynağı

---

¹⁹ Yaşar Kalafat “Keleki de Dört Gün Üç Gece ve Nahçıvan Halk İnançları” **Türk Dünyası Araştırmaları**, 1996 S. 104 sh. 1-22

²⁰ A.g.e

²¹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

²² Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

²³ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

ile Hormati diye bilinen yerin altını mekân tuttuğuna inanılan kötülülerin şerlerin yetkili temsilcisi olduğu inancı vardır”²⁴ denilebilir.

Lazların Orta Asya kökenli olmalarının başka belirtisi de, Lazcada, **Allah** kelimesinin karşılığında iki ismin bulunmasıdır. Bu, eski Türklerde olduğu gibi, Lazların atalarında da iki Tanrısal güce inanıldığı anlamını düşündürüyor.. Çünkü Şamanizm inancında, bir gök ve bir de yer olmak üzere iki Tanrısal güç vardı. Gök Tanrısı, iyilik tanrısıydı. İnsanları cezalandırmazdı. Bu nedenle gök Tanrısından korkulmazdı. Sadece sevilirdi. Yer tanrısı ise insanları cezalandırırdı.²⁵

Lazcada, Gök Tanrının karşılığı **Tangri**’dir. Eski Türk İnanç Sistemi’ndeki “Tengri”nin ismi bu toplumda iyilik Tanrısı olarak algılanıyor. Bu Eski Türklerdeki Gök Tanrısının yerini alıyor. Lazcada kullanılan ikinci Tanrı ismiyse **Ğormoti**’/Hormati’dir. Ğormoti, Lazca anlamına göre, insanlara ceza veren bir Tanrı olarak bilinir. Bu da, eski Türklerin yer altı tansına tekabül eder²⁶.

Laz halk inanmalarında **gökyüzü, güneş** ve **ayın** bir dönem kutsal olarak kabul edildiklerini düşündüren uygulamalar vardır. Tutulan ayın tutulmasına bir takım kötü ruhların sebep olduğuna, ayın kurtulabilmesi için kötü ruhların kovulmaları gerektiğine inanılır ve bu maksatla da ses çıkarıp onların kovmaya çalışır. Gürültü çıkarma adına tencere kapakları ile vurulur havaya ateş edilir²⁷.

Bu toplumda da gökyüzünde kayan bir **yıldız** görüldüğünde gören kimse yıldızım yerinde” der²⁸. Bu inanç ve uygulama Türk kültürlü halklarda çok yaygındır.²⁹

Lazlar ay tutulmalarını, ayın kötü ruhlar tarafından işgal edildiğine inanırlar. Ayı kötü ruhlardan kurtarmak için, dualar okunur, gürültü yapılır, teneke çalınır, silah atılır³⁰.

Ay tutulmasının, **celmauz** veya **yelmağuz** diye bilinen **yılan** görünümlü bir kara iye tarafından yapıldığı, ayı korumakla görevli iki köpeğin uyumalarını fırsat bilerek bu iyenin ayı yemek istediği, insanların yeryüzünde gürültü yapmak suretiyle görevli köpekleri uyandırıp ayın yenilmesini önlemeği amaçladığı inancı Türk kültür coğrafyasında çok yaygın bir inançtır. Biz Karaçay’da bu yılanı ait olduğuna inanılan kaya üzerindeki şekli resimlemiştik³¹.

---

²⁴ **A.g.e**

²⁵ A.g.e. “Alıntılarda kaynağın diline sadık kalınmış ifadelere müdahale edilmeksizin aktarmalar yapılmaya çalışılmıştır.”

²⁶ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

²⁷ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

²⁸ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

²⁹ Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan, Ankara, 2009,s.133–138

³⁰ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

³¹ Yaşar Kalafat, “Efsaneden Halk İnançlarına Jelmauz/Ay basan Cin”, **III. Türk Şöleni, 17–19 Mayıs 2012 Erzurum**

Osmanlı Türk toplumunda ayın ilk doğuşu, Ramazan ayının doğuşu, tutulmuş ayın kurtuluşu müjde vesilesi oluyor bu hali ilk gören görenin ilkin kendisi olduğuna dair şahit göstererek müjdelik alıyordu.

Eskiden, Lazlarda, bazı yerler ve bazı ağaçlar kutsal kabul edilirdi. Lazlar, senenin belirli günlerinde bu yerlere ya da bu ağaçlara giderler ve ayinler yaparlardı. Lazlarda, böylece, hastaların iyileşeceğine, yoksulların rızık, evlenemeyenlerin de eş bulacaklarına, kaybolan eşyaların bulunacağına, yürüyemeyenlerin yürüyebileceklerine ve çocukları olmayan eşlerin çocuk sahibi olacağı inancı vardı. Şamanizm'den kaynaklanan bu tür inançlar, bütün Türk boylarında da görülmektedir³².

Eski Laz inancına göre, yer altı kötülüklerin kaynağı, karanlık güçlerin bulunduğu yer olarak bilinirdi. Yerin altında, korkutucu varlıklar yaşardı. Günah işleyen kötü insanların yer altına indiklerine ve dünyada yaptıkları kötülüklerden dolayı da azap çektiklerini inanırlardı. Yer altında azap çeken insanların sık sık hortlayarak yeryüzüne geldikleri, **Hortlakların** yaşayan insanları korkuttukları bilinirdi. Bu gibi durumlarda ölüyü tanıyan yaşlı insanlar bir araya gelirler, bazı dualar ve bazı efsunlu sözler söyleyerek onları gerisin geriye yer altına gönderilmesi için çaba harcarlardı. Şamanizm'de de ölmüş kimselerin ruhlarıyla ilgili benzeri uygulamalar vardır. Eski Türklerde ise bu işi Şamanlar yaparlardı³³.

Türk kültüründe Ağaç konusu inançla ilgili kısımları dâhil bütün boyutları ile incelenmiş mitolojik bulgulara da yer verilmiştir³⁴.

Doğum (Evveli, esnası ve sonrası) İle İlgili İnançlar

Anadili Lazca olan Türklerde çocuklara isimlerini anne ve baba birlikte vermektedirler. Aileden isim seçileceği zaman erkek tarafının dede soyuna öncelik tanınır. İsim kaynağı olarak İslamî isimler önemli bir yer tutarlar. Türk kültür coğrafyasının diğer halkları gibi Lazlarda da çocuğa isim verilirken sağ kulağına ezan ve sol kulağına gamet okunur. Hemen akabinde çocuğa verilen isim söylenir. Bu andan itibaren isim belirlenmiş ve konulmuş olur. Lazlara mahsus insan isimleri de vardır. Şimdilerde bunlardan fazla kalmamış olmakla beraber mesela **Haçura**, laz bayan ismidir. Şimdilerde kullanılmamakla beraber, bir dönem kullanılmış olan eski Laz insan isimleri arasında; Xacula, **Paula**, **Dada**, **Taner**, **Kader**, **Arte**, **Şana**, **Abje**, **Memena**, **Paluri**, **Üaüice**, **o,xoli**, **Üaüi**, **Xumeyle**, **Fulu**, **Üaüile**, **Meu**, **Murut**, **Şanüana**, **Zeynuüa**, **Susu**, **Cigala**, **Gonqkime**, **Üamel**, **Üaznafer**, **Tanura**, **Loya**, **İrden**, **Tenda**, **Tutaste**, **Gubaz**, **Evro**, **Teona** gibi isimlerin varlığı bilinmektedir³⁵. Bu arada Türkiye Lazlarının hepsi İslam'dırlar. Türkiye'de Hıristiyan Laz yoktur. İslamî gelenek ve görenekler bu toplumun da kültürüne sinmiş kültürel kimliğinin oluşmasında etkili olmuştur. Bu toplumda ayrıca bir **Ad Toyu** yoktur, isim münasebetiyle özel bir şenlik yapılmaz³⁶.

³² Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Texs

³³ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Texs

³⁴ Pervin Ergun, **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 204

³⁵ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

³⁶ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

Bir dönemin Lazca isimlerinin anlamlarının bilinmesi, hangi hallerde hangi isimlerin neden tercih edildiklerine dair bilgi bulunması, Türk kültürlü halkların ad verme ile ilgili inançlarından hareketle, bir karşılaştırma yapılabilir, farklılıklar ve benzerlikler üzerinde durulabilir³⁷.

Anadili Lazca olan Türklerde evlatlar arasında kız veya erkek çocuk sevgi farkı yoktur. Bununla beraber erkek çocuğun nesli devam ettireceği bu itibarla erkek evladın da olunması istenir³⁸.

Çocuğu olmayan Laz ailenin çocuğu olması için adak adadığı olur. Daha ziyade hiç kıızı veya hiç oğlu olmayan aileler kız veya erkek çocuk dileği ile adakta bulunurlar.³⁹

Laz ailelerinin çocuk sayısı da giderek azaldı. Birkaç nesil önce on çocuklu aileler normal karşılanırken, günümüzde beş çocuklu ailelere kalabalık aile gözüyle bakılıyor. Kalabalık aile tipini kadınlar yönetir. Bir evde birçok kadın varsa, en yaşlı kadının, özellikle kaynananın sözü geçer⁴⁰.

Bu toplumda da sünnet merasimleri **Kirveli** olur. Kirve hatırı sayılan unutulmayan yakın bir akraba muamelesi görür. Bu toplumda kirveler arasında evlilikler olabilir.⁴¹ Anadolu'nun sair kesimlerinde bilhassa kirvelik uygulamalarının kurumlaştığı Doğu Anadolu'da kirvenin kıızı alınmaz ve ona kız verilmez, kirveler arasında evlilik olmaz⁴².

Anadili Lazca olan Türklerde de Süt Kardeşliği vardır. Süt kardeşleri aralarında evlenemezler. **Sütana** kurumu da vardır. Sütannelere, öz anneye yakın saygı gösterilir. Bu toplumda **Kan Kardeşliği**, **Ahret Kardeşliği** de vardır. **Süt kardeşliği** ve diğerleri için de kelimelerin Türkçesi kullanılır⁴³.

Artvin'in anadili Lazca olan Türklerinde ninniler çok kere Türkçedir veya giderek Türkçe olmaya başlamışlardır. Bir kısım ninniler ise Lazca ve Türkçe karışıktır⁴⁴.

Bu toplumda kız çocuklar mirastan pay almazlar. Bu durum kızlara evlendikleri zaman çeyiz verilmiş olmakla izah edilir. Evlenip baba ocağından ayrılan kız, ileride istediği zaman baba evine çok rahat döner ve bu hal ona yapılmış bir lütf değil doğal hakkı olarak görülür. Baba evine istediği kadar kalabilirken kendisi ile birlikte çoluk çocuğunu da geti-

---

³⁷ Yaşar Kalafat "Dedem Korkut Kültür Elleri Adlanma" Prof Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı, Ağ Çağ, Ankara 2008, s.520-541

³⁸ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

³⁹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁴⁰ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

⁴¹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁴² Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan, Ankara, 2009, s. 270-279

⁴³ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁴⁴ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

rebilir. Bu özellik nedeniyle Laz kızlar evlenecekleri zaman, sıkıntıya düşüklerinde baba ocağına dönebilme hakları kalkmasın diye aile malından miras payı almak istemezler.⁴⁵

Evlilik (Evveli-Esnası ve Sonrası) İle İlgili İnançlar.

Bu toplumda gelinin üzerine kesinlikle kuma getirilmez. Kumanın Lazcası **nokteisa**’dır. Enişte **sica**, gelin **nusa** dır. Akrabalık ile ilgili kelimeler için Lazca sözlüklere bakılabilir⁴⁶.

Böyle bir uygulama gelin kadar ailesine de hakaret sayılır ve “**ar**” olarak bilinir. Namus meselesi olarak algılanır. Arın temizlenmesi gelinin ailesine düşer ve çok kere bu durumlar cinayetle sonuçlanır. Bazı hallerde nadiren de olsa çocuğı olmayan ailelerde sorun hanımından kaynaklanıyor ise evlenmeyi düşünen erkek ilkin eşi ile görüşür ve onun onayı alır. Kuma gelebilmesi için ilk eşin ikna edilmesi ve onun “ben de istiyorum” demesi gerekir. Kuma adayları arasında seçimi yapma hakkı ilk hanımın olduğı gibi, adayların arasında olmayan bir kimseyi de seçebilir. Eşi bu adaya rıza göstermek zorundadır. İlk eş daha ziyade pasif, pısrık, bir özürlü bulunan kimseyi seçer. Böylece ailedeki pozisyonunu, Perestişini korumuş olur. İkinci eşe rağmen ailenin bayan reisi çocuk yapacak olan hanım değil ilk eştir. Lazca konuşan Türklerde evin reisi hanımlardır. İlk hanım hiçbir surette kesinlikle reisliğı kaptırmak istemez.⁴⁷

Çocuğı olmayan erkek evlenmek zorunda kalır ise ilkin eşini ikna etmesi lazım ben istiyorum demesi lazım aile de ikna olunca ilk kadın kumayı seçme hakkına sahiptir ve bu seçilene engelli kadın seçer amaç Perestişini ev reisliğini kaptırmak istemez bu kütürde evin reisi kadındır.

Ölen Ağabeyinin dul kalan eşi ile bilhassa çocukları var ise ve çocuklar annesiz baba-sız büyümesinler diye evlenir.⁴⁸ Bu uygulama giderek çok nadir görülmekle birlikte Türk kültür coğrafyasında bilhassa kırsal kessimde sık görüldü⁴⁹.

Kan davası bu toplumda da vardır. Kanlıların barışmaları için taraflar arasında evlilikler yapılır, ancak barışmada tek ve yegâne yol bu değildir.⁵⁰

Her türlü sıkıntıların giderilmesi, bazı dileklerin yerine getirilmesi için bu arada genç kızların kismetlerinin açılması için bazı kutsal sayılan ağaçların yerle birleşerek köprü oluşturan veya kökü toprağın üzerine çıkıp tekrar toprağı girerek köprü oluşturan ağaçların oluşturdıkları bu köprünün altından muhtemelen **3, 5 veya 7** defa geçilirdi⁵¹.

---

⁴⁵ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁴⁶ M.K.Y.Özbirinci, İ.M.Özbay, E.Yüzüncüoğlu, M.A.Kök,M.Erol,M.Bigin, **Arhavi Ağzı Lazca Kılavuz Sözlük (Lazca Türkçe-Türkçe Lazca)** Ankara, 2008

⁴⁷ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁴⁸ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

Yaşar Kalafat, **Doğı Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan, Ankara, 2009,s. 270-279⁴⁹

⁵⁰ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁵¹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

Bu uygulama âlem değiştirme diye izah edilebilen inançla ilgili olmalıdır. Birçok yerdeki Delikli taşın deliğinden geçme türünden bir uygulamadır. Bu ağaçlara **ebe ağaç** da denildiği olmaktadır. Biz bu tür ağaçları ve bu uygulamayı Gürcistan da ve Kırgızistan'da gördük ve resimledik. **Ebemkuşağı**'nın altından geçme inancı da içerik bakımından aynı olmalı⁵².

Anadili Lazca olan Türk toplumda, görüşerek, görücü yöntemi ile evlilikler olur. Beşik Kertmesi yoluyla da evlilikler olur, ancak bu uygulama çok seyrek. Kız kaçırmak veya kaçarak ere varmak da çok yaygındır. Lazcada **Bozořomtinu**, kız kaçırma ve **Bozo** ise kız demektir.⁵³

Bu toplumda Bekârlar arası evlilik dışı ilişki olmuş ise, sorun çıkmaması için taraflar evlendirilir ve olay olması önlenir ve buna namus temizleme denir ve olay unutulur o aile o toplumdaki dışlanmaz. Bu tür bir evlilik evveli ilişkiye rağmen tarafların Evlenmemesi halinde dava açılmaz, mahkemeye başvurulmaz, direnen tarafın öldürülmesi yoluna gidilir. Erkek evlenmemerse erkek, kız evlenmemerse kız öldürülür. Böyle bir olay yaşayan ve evlenmeye karşı direnmeyen Kız dul kadın işlemini görür ve ileride başka bir erkekle evlenebilir.⁵⁴

Anadili Lazca olan Türklerde bakire olmadığı zıfta anlaşılan gelinler baba evine geriye gönderilmekle yetinilir. Gelinin saçlarını traş etmek merkebe ters bindirmek gibi uygulamalar yoktur.⁵⁵

Bu toplumda Türk kültürlü halkların diğer bir kısmında olduğu gibi Dul kadının uğursuz olduğu şeklinde inançlar yoktur. **Dul kadınlar** etrafında olumsuz imaj oluşturan bir kült oluşmamıştır. Çiftlerin başarısız olmaları için yapılan büyü türü uygulamalar yoktur⁵⁶. Anadolu kırsalında ve Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında Dul Kadın kültü oluşmuştur. Dul kadının uğursuz olabileceği inancı vardır. Böyle hanımları kız istemeğe götürmezler, gelin kınası yaktırmazlar. İnanca göre bu tür bayanlardaki uğursuzluk sirayet edebilmiştir.⁵⁷

Anadolu halk inançlarında bağlamak, bağdan korunmak ve bağdan kurtulmak gibi inançlar vardır. Bağlamak bir büyü türü olup aktiviteyi başarıyı önlemek için yapılır. Bu uygulama yeni evli çiftler için bilhassa ilk gecelerinde ve özellikle damat için yapılır.⁵⁸

---

⁵² Yaşar Kalafat, “Kazan ve Çevresi İzleri ile Türk Mitolojisinde Umay”, **I. Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu, 06–07 Kasım 2012 Kazan**

⁵³ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁵⁴ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁵⁵ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁵⁶ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁵⁷ Yaşar Kalafat, “**Türk Kültür Coğrafyasında ‘Dul Karı Kültü’, Ařiretlerde Mitolojik Bulgular**”, Berikan, Ankara, 2012 s. 67–77

⁵⁸ Yaşar Kalafat, “Alanya Yöresinde Kilit-Bağ Kilitlemek – Bağlanmak” **Alanya, Tarih ve Kültür Semineri III**. 1999.1997.1998.1999.2001, Alanya 2004, sh. 492–496; **Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı III**. Eylül 2001 S. 39 589–597; “Hakkâri Yöresi Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Büyü” **“Uluslararası III. Van Gölü Havzası Sempozyumu 06–8 Haziran 2007, Hakkâri**, Editör Oktay Belli, Ankara, 2008, s.445–455

Artvin Lazları arasında bir evlenme türü olarak **Al değişik/takas** türü evlenme uygulaması rastlanır. Taraflar karşılıklı birbirlerinden gelin almak suretiyle akraba olurlar⁵⁹. Bu uygulama şekli de Türk kültürlü halkların geçmişte sık başvurdukları evlenme yöntemlerinden⁶⁰.

Bu toplumda büyük erkek ve büyük kız var iken küçük erkek ve kız kardeşler evlenemezler. Töreye aykırı bulunur. Büyüklere haksızlık olarak kabul edilir⁶¹. Bu hassasiyet Türk kültürlü halklarda oldukça yaygındır. Kırsal kesimlerde hala hükmünü sürdürür. Sözlü kültüre manilere de yansımış bir husustur⁶².

Artvin Lazlarında eşler bilhassa kırsal kesimde birbirlerinin ismini alenen söylemez adeta örtülerdi. Kadımlar erkekler için “bizimki” (**çkuni**) derlerdi⁶³.

Bu uygulama Eski Türk İnanç Sistemi'nin bir tezahürüdür. Ruh bahsi ile ilgili olmalı. Cansız bilinenler dâhil yaratılmış her şeyin ruhunun olduğu inancı vardır. Bu arada bu âlemden göçmüş kimselerin de ruhlarının bu âlemlerle ilişkisinin kesilmediğine inanılır. Yaşamakta olan kişiöğlü'nun da yapısında **ak** ve **kara** iyeler bir aradadırlar. Kişi, imrenebilir, kıskanabilir, bazen da istemese de kem niyetler besleyebilir.⁶⁴ İsim, ait olduğu kişiyi ile birlikte vardır. Onu saklamak onu sakınmak gerekebilir. Bu isim saklamak olarak tanımlanabilirken ses saklamak da benzeri bir inancın tezahürüdür⁶⁵.

Bu toplumda evlenecek taraflar arasında kadımlar öncülük yaparlar. Gönül ilişkisi ayıplanmaz normal karşılanır. Adaylar aralarında ve alenen konuşurlar. Çevre onların yakınlığını bilir ve yadırgamaz, ta ki, yalnız kalmaları yanlış anlaşılabilir⁶⁶.

Kız da erkek de evlenme isteklerini babalarına değil annelerine söylerler. Anneler aralarında anlaştıktan sonra evin erkeğine gelişmeler bildirilir. Babalar adaylara dair olumsuz bir bilgiye sahip ise onu eşiyile paylaşır ve konunun görüşülmesi kapatılır. Böyle bir şey yok ise evlilik gerçekleşir. Baba bu konuda başka bir şeye karışmaz.⁶⁷

---

⁵⁹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan** Türkleri, Ankara, 2012,

⁶⁰ Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan, Ankara, 2009,s. 290-308

⁶¹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan** Türkleri, Ankara, 2012,

⁶² Yaşar Kalafat, “Halk İnançlarından Geleneklere Karşılaştırmalı Bolu-Bakü Dügün Uygulamaları”, **21. Yüzyılda Köroğlu ve Bolu Araştırmaları Uluslar arası Köroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, (Bolu 17-18 Ekim 2009), Editörler; Ali yaman, Azize Aktaş Yasa, Erol Öztürk, Bilge Kaya Yiğit, Bolu, 2011, s. 360-384

⁶³ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan** Türkleri, Ankara, 2012,

⁶⁴ **A.g.e.**

⁶⁵ **A.g.e**

⁶⁶ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan** Türkleri, Ankara, 2012,

⁶⁷ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan** Türkleri, Ankara, 2012,

Çeyiz, Lazca da çeyizdir. Lazlarda başlık parası yoktur. Bu toplumun düğün uygulamalarının safhaları tamamen diğer Türk kültürlü halklarda olduğu gibidir. Bazı uygulamaların doğal olarak isimleri farklıdır. Kına gecesi bu toplumda da vardır⁶⁸.

Ayak Direme, kız oğlan evine götürülürken yeni evine girmeden evvel kızın amca çocukları hediyeye bekler kızını vermek istemezler buna ayak direme denir. Kız sesini çıkarmaz, ‘yolumda engel var, bu taşı atlayamıyorum.’ türünden mazeretler bulur. Orta Türkistan’da çadırına girerken gelin bu uygulamayı attan inmeyerek yaparmış⁶⁹

Türk kültür coğrafyasında bu arada Anadolu’da ismi ayak direme olmasa da gelin kızların bu uygulaması çok sık görülür.⁷⁰

Anadili Lazca olan Türklerin evlilik hayatlarında etnik farklılık sorun yaratmaz. Anadili Lazca olmayan bir halka o halk gayri Müslim olsa dahi kız verilir onlardan gelin alınabilir. Bu konuda geçmişte dikkate alınan husus gelin götürülecek evin uzak bir yerde başka şehirlerde olması idi. aileler kızlarını, ulaşım zorluğu olduğundan hasretlik çekmemek için uzak mesafelere gelin vermek istemezlerdi⁷¹

Anadili Lazca olan Artvin Türklerinde **Okomale**, diye bilinen bir uygulama vardır. Bu uygulama için köyün genç kızları boş bir binaya evlerinden kumanya getirir yemek pişirirler, köyün genç erkekleri de o yemeği aşırırlar. Erkekler başarısız olurlarsa kızlar onlarla alay ederler. Erkek becerirlerse bu defa onlar kızlarla alay ederler. Buradaki uygulama hırsızlık değil, eğlence maksatlı bir uygulamadır.⁷²

Bu uygulama bir nevi gençlerin tanışma birbirlerini daha yakından tanıyabilme uygulaması olarak algılanabilir. Anadolu’da yılın muayyen mevsimlerinde bu tür tanışmaların yapılabilmesi için piknikler düzenlenir. Veya panayırarda özel ortam hazırlanır. Okomale uygulaması yiyeceklerin temin şekli bakımından **Herefene**’yi de andırmaktadır. Bu uygulamada genç erkeklerden beheri yiyecek herhangi bir şey getirir, oluşturulan ortak yemek masasında birlikte yenilir içilir⁷³.

Bir çok Türk boylarında olduğu gibi, yöredeki töreye göre, nişanlanan kız, nişanlısının erkek yakınlarına sesini duyurmaz. Ama onlarla işaret ya da mimiklerle anlaşır. Nişanlısının erkek yakınları yanlarında iken, konuşuyorsa susar. Konuşmak zorunda kalırsa, onların duyamayacağı kadar sesini kısar. Sesinin, konuşmadığı kişiler tarafından işitilmesinden de kesinlikle kaçınır⁷⁴.

---

⁶⁸ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁶⁹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁷⁰ Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan, Ankara, 2009,s. 316–322

⁷¹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Texs

⁷² Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Texs

⁷³ Yaşar Kalafat, **Türk Halk İnançlarında Beslenme**, xviii, Berikan, Ankara, 2012, s.211–287

⁷⁴ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Texs

Bu uygulama bazı farklılıklar içermekle beraber Anadolu Türk kültür coğrafyası kırsal kesiminin birçok yerinde görülür ve « **Gelinlik yapma** » olarak bilinir. Gelinlere uygulanan bu konuşma sınırlaması, onlara bazı hediyeler amak suretiyle konuşmalarının sağlanması durumuyla sona erer. Buna da « **Ağız Açma** » veya « **Dil Açma** » denir⁷⁵.

Nişanlı kız, nişanlısının hangi akrabalarıyla ve ne kadar süreyle konuşmayacağını kendisi belirler. Genelde, gelin adayı kız, nişanlısının yetişkin, hatta yeni buluğa eren bütün erkek akrabalarıyla konuşmaz. Ama akrabalığın yakınlığına göre, konuşmama süresi değişir. Kadınlardan da sadece nişanlısının annesi, halaları, teyzeleri, yengeleri gibi yaşlı kadınlarla konuşmaz. Bu konuşma süreleri, erkeklerin damada olan yakınlığına ve yaşlarına göre değişir. Damada en yakın ve en yaşlı olanla en uzun süre konuşmamayı sürdürür⁷⁶.

Nişanlı kızlar, konuşmaya, genelde, ilk kadınlardan başlar. İlk olarak en uzak sayılan nişanlısının yengelerinden başlar, Daha sonra teyzelere ve halalara sıra gelir. En son kaynana ile konuşur. Ama erkek akrabalarına karşı daha uzun süre suskunluğunu sürdürür. İlk olarak nişanlısının enişterileriyle, daha sonra hala ya da teyzelerinin kocalarıyla başlar konuşmaya. Ondandır, sırasıyla damadın dayısına, amcasına ve kayınlarına sıra gelir. En sonra kaynatayla konuşur. Bazı istisnaların dışında, düğün gününe kadar herkesle konuşur⁷⁷.

Erkek nişanlılar için de aynı kurallar geçerlidir. Fakat bunların konuşmadıkları kişilerin sayısı daha da azdır. Süreleri de daha kısadır. Onlar da, kaynatayla, nişanlısının amca ve dayılarıyla ve bunlara benzer bazı aile büyükleriyle bir süre konuşmaz. Kadınlardan kaynana, nişanlısının yaşlı halası ve teyzesi ya da yengesiyle bir süre konuşmaz.⁷⁸

Her iki tarafın akrabalar da, kendileriyle konuşmayan gelin ya da damat adaylarını koşturmaya zorlarlar. Onlara sembolik baskı yaparlar ya da sıkıştırırlar. Gelin ile damat adaylarını kim ne kadar erken koşturabilirlerse o kadar başarılı sayılırlar. Baskıya boyun eğip erken konuşanlar gelin ya da damat adayları ise aynı derecede başarısız görünürler. Bu nedenle, nişanlılar, özellikle nişanlı kızlar, daha uzun süre suskunluklarını sürdürür⁷⁹.

Kafkasya Türk kültür coğrafyasında gelinin gösterdiği bu saygılı hal damadın ailesine ve bilhassa erkek olan fertlerine karşı daha yoğun uygulanır. Sadece ses sakınma şeklinde değil ömür boyu süren bir gelinlik süresi olarak devam eder. Öyle ki Bir Çerkez gelin çocuk yaşta kayını oturmadan oturmaz ve o odaya girince gelin muhakkak ayakta olur⁸⁰.

---

⁷⁵ Yaşar Kalafat, “İstanbul Örneklemleri ile Türk Kültürlü Halklarda Ses Orucu”, **7. Uluslar arası Türk Kültürü Kongresi, (05–10 Ekim 2009 Ankara), Tük ve Dünya Kültüründe İstanbul**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2011, s. 189–205

⁷⁶ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

⁷⁷ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

⁷⁸ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

⁷⁹ A.g.e

⁸⁰ Yaşar Kalafat “ Sarıkamış’ta Kafkas Halk İnançları” **Birleşik Kafkasya**, Aralık-Ocak-Şubat 1998 S. 13 sh. 16–20

Davetlerde ve düğünlerde kız evine oğlan gelince oğlanın erkek akrabaları kız evinden hediye isterler kız oğlan evine giderlerin de kız tarafı oğlan evinden hediye ister. Bu hediyeleşmede **uğur** olduğuna inanılır⁸¹.

Anadolu'da kırsal kesinde, oğlan evi kız evinden, kız daha baba evinden çıkmadan bir şeyler çalar ve bunun uğuruna inanılır. Bu sembolik kaşık veya çatal uzun süre saklanır. Bazen da çalınan şeye karşılık bir hediye alınarak geri verilir⁸².

Eski Türklerde, gelin adayı, düğünle nişanlının evine girerken, üzerine buğday, arpa ve bozuk para karışımı atılırdı. Buna "**Saçı**" töresi denir. Günümüzde, Anadolu'nun bazı yörelerinde ve özellikle de Türkmen Türklerinde bu töre bulunur. Lazlarda ise bu töre ay-nen uygulanır⁸³.

Evlenme sözü kesilen kızın ve erkeğin, nişan davetine kadar, karşı tarafın ailesinden birisi tarafından görülmemesinden kaçınması, bir Orta Asya geleneğidir⁸⁴.

Artvin Lazlarında görülen ve diğer Türk kültürlü halklarda fazla rastlanmayan bir düğün yemeği uygulaması vardır. Bu kültürde **cenaze yemeklerinde** olduğu gibi **düğün yemekleri** de düğün sahibi aile tarafından değil komşular tarafından hazırlanıp getirilir. Yas yemeklerinde tatlı türü yemeklerden kaçınılır daha ziyade sade yemekler hazırlanır.⁸⁵ Yas yemeklerinde tatlı ikram edilmemesi şeklindeki uygulama giderek "acıyı alıp götürsün" anlayışı ile kaldırılmıştır. Esasen yas helvası bir noktada yasta ikram edilen tatlı sayılır.

Belli Başlı Laz yemekleri; Taze Fasulye, Kuru Fasulye, Dövülmüş Fasulye, Tavalanmış Turşu, fasülue Duderi, Yanık Hamsi/Pilakide Hamsi Kzartılmış Yumurtalı Hamsi, Parçalanmış Yumurtalı Hamsi, Kaygana, Hamsili Ekmek, Hamsili Pilav, Tavalanmış Et, Pişirilmiş Et, Kaplama, Çerkez Tavuğu, Hışır, Tavalanmış Yumurta, Marmalika, Pişilmiş Mısır Ekmeği, Mısır Ekmeği, Pişi, El Makarnası, Kabak Pilavı, Şekersiz Sütlaç, Tavalanmış Çökelek, Muhlama, Kaymaklı, Kaymaklı Peynir, Karalâhana Dolması, Lahana, Lahana Duderi, Dövülmüş Lahana, Tavalanmış Lahana, Pirinçli Lahana, Kaldırık Otu Yemeği, Turp Yemeği'dir.⁸⁶ Doğu karadenizde oluşan ortak mutfak kültürü ana dili farklılığı sınırlarını aşmış ortak Türk mutfağının haklı olarak asli parçalarından birisini oluşturmuştur.

Bu toplumda da ziraatı yapılmayan bazı bitkilerden sebze olarak istifade edilir. Bunlardan birisi de **Burğ**'dir Lahanaya benzeyen bu bitki lahananın kullanıldığı her yerde kullanılır ve daha ziyade fakir yiyeceği olarak bilinir⁸⁷.

---

⁸¹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁸² Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan, Ankara, 2009,s. 316-322

⁸³ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Texp

⁸⁴ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Texp

⁸⁵ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁸⁶ İ.M.Özbay vd., **Tarih Kültür ve İnsan**, Arhavi Vakfı, Ankara, 2010, s. 41-49 S. 188-189

⁸⁷ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Texp

Lazların etnografya malzemeleri onların da atlı göçebe bozkır kültüründen izler taşıdıklarını göstermektedir. Bu kültürde sürekli yer değiştirme zorunluluğunun bir sonucu olarak kap kacak türünden eşyalar tür olarak mahdut tutulmuştur Bunlar çok kere çok maksatlı gereçlerdir. Birlikte yemek yemenin bir sonucu olarak tabak türü eşyalar büyüktür⁸⁸.

Artvin'in anadili Lazca olan Türklerinin halk inanmalarında da **ekmek** kutsaldır. Ona saygı gösterilir. Yere düştüğü görülen bir ekmek parçası muhakkak yerden kaldırılıp uygun bir yere konulur. O, bereketi temsil eden bir nimettir. 'Ekmek gözümü tutsun ki' şeklinde onun üzerine yemin edilir.⁸⁹.

Ekmeğin kutsal oluşu ile ilgili inanç Türk kültürlü halkların ortak inançlarından. Beslenme kültüründe ekmek adeta bir kült oluşturmuştur⁹⁰.

Davetlerin ve düğünlerin yapılmasını, bu davetlere ve düğünlere çağrılacak kişilerin belirlenmesini, davet ve düğünlerde pişirilecek olan yemeklerin listesini ve miktarını kadınlar belirler. Erkekler bu konuda hiçbir şey sormazlar. Buna karşı, davet ve düğünlerde, erkekler özel saygı gösterilir ve yemeğe ilkin erkekler oturtulur⁹¹.

Artvin Lazlarında ailenin mali işlerini erkekler değil kadınlar yürütürler. Erkek maaşla gelirini sağlayan bir kimse ise maaşını hanımına verir ve harçlığını eşinden alır. Erkek gelirini ticaret yaparak sağlıyor ise sermayeyi kadına veremeyeceği için kadın alış veriş yapar harcamayı ödemesi için kocasına bildirir. Kadın harcamalarında kocasından izin almaz sadece görüşürler⁹².

Türk kültürlü halklarda evin iyisi sahibi kadındır. Onu tanımlama şeklelerinden birisi de **Ev Sahibi'dir**. "**Kaşık düşmanı**", "**Küldöken**", "**Eksik etek**", "**Çocukların anası**" gibi isimlendirmeler, yanlış yorumlanmaktadır. Bunlar aşağılama içerikli olmayıp eski inançların izlerini taşırlar. Kaşık düşmanı, israfı önleyen anlamındadır. Eksik etek, cinsiyeti anlatır. Küldöken, ateş kültü ile ilgidir. Çocukların anası, hanımın ismini saklamak amaçlıdır⁹³.

Artvin Lazlarında **Nevuz/Yenigün** halk bayramına tekabül eden şenlikler yapılır. Bu maksatla Mart'ın üçüncü haftasında mısır saplarını toplu halde yakar üzerinden atlarlar külünü de tarlalara serperler⁹⁴.

---

⁸⁸ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

⁸⁹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012

⁹⁰ Yaşar Kalafat, **Ağrı Dağı ve Yakın Çevresi Örnekleri İle Türk Kültür Coğrafyasında Ekmek/Nan Kültü , II.Uluslararası Doğu Anadolu Bölgesi Mutfak Geneksel Mutfak Kültürü ve Van Yemekleri Sempozyumu**, Editör Prof. Dr. Oktay Belli, (24-26 Kasım 2010-Van), İstanbul, 2012, s.205-224

⁹¹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

⁹² Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁹³ Yaşar Kalafat, "**Lazlar**" **Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları IX-X**, Berikan, Ankara, 2006, s. 110-139

⁹⁴ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

Nevruz/Yenigün ateşlerinden atlamak Türk kültür coğrafyasında çok yaygın olup ateş kültü ile de ilgidir. Anadolu'da **Sinsin Oyunu**'nun içeriği tamamen budur. Bu şenliklerden amaç kışın sıkıntısını uğurlamak baharın müjdesini kutlamaktır⁹⁵.

Ölüm (evveli, esnası ve sonrası) İle İlgili İnançlar:

Nazar, göz değmesi inancı Lazlarda da vardır ve nazar olarak bilinir. **Nazardan** korunmak için muska yazdırılır ve kullanılır. Muska bu dilde de aynıdır⁹⁶. Nuska/Muska korunma yöntemi eski inançların bir bakiyesidir. Esasen muskadan medet ummak Mutlak olana ortak koşma anlamına gelir ki, en büyük günahlardan olan şirk anlamına gelir. Yardım Allah'tan istenir. Nuska/Muska taşıyan kimse Allah'ın kelamını taşıyarak ona sığındığı inancıyla taşımaktadır.

Bu toplumda ağıt ve ağlama **obgaru** kelimesi ile anlatılır. Ağıtlar da ninelerde olduğu gibi ya Türkçedir veya Türkçe Lazca karşılık bir dille ifade edilirler. Kargış ve alkışların da dili aynıdır. Bu toplumda yasın süresi 3 gündür. Bunun dışında yas tutulmaz, yaşanmaz⁹⁷.

Lazların da cenazelerinde **yas evinde** yemek pişirilmez, ocak yakılmaz. Yas evinin yemek ihtiyacı 3 gün boyunca komşularca karşılanır⁹⁸. Bu uygulama da Türk kültürlü halklarda çok yaygındır. Ocak ve ateş kütü ile ilgili olmalı⁹⁹.

Lazlarda da orada yatmakta olan mevtanın rahatsız edilmesine sebep olmamak için mezarlar parmakla gösterilmez, mezara basılmaz mezarlar çiğnenmez¹⁰⁰.

Kırsal kesimdeki yaşlı halkın ifadesine göre halkın eski inancında, ölülerin ruhlarının, mezarlarının başına oturduklarına inanılırdı. Eğer mezara ayak basılır ya da mezara parmak doğrultulursa, orada oturan ruhlar rahatsız olur ve o insanı çarparlardı. Bu nedenle, Türkler, mezara ayak basmaktan ya da mezara parmak doğrultmaktan kaçınırlardı¹⁰¹.

Mezarın parmakla gösterilmesi Türk kültürlü halkların birçoğunda sakıncalı görülmüştür. Boş bulunup mezarı bilhassa yatırın mezarını parmakla gösteren kimse mesela çocuklar uyarılırlar onlar ilgili parmaklarını ısıtır ayakların ile ezer gibi yaparak pişmanlıklarını anlatmak isteler kendilerine ceza vermiş olurlar¹⁰².

Ayrıca Hun döneminden itibaren Türk tarihinde ata mezarlarının kutsal sayıldığı, onları düşmanın çiğnemesinin savaş sebebi sayıldığı biliyoruz¹⁰³.

⁹⁵ Abdulhaluk Çay, **Türk Ergenekon Bayramı Nevruz**, Ankara, 1999, s.493-494

⁹⁶ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁹⁷ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁹⁸ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012,

⁹⁹ Yaşar Kalafat, "Akşehir Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda **Od/ateş/Ocak İyesi**" **I.Uluslar arası Selçuklu'dan Günümüze Akşehir Kongresi ve sanat Etkinlikleri (20-21 Kasım 2008)**, Ed. Y.Küçükdağ-M.Çıpan, Konya, 2010, s. 121- 139

¹⁰⁰ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Texts

¹⁰¹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Texts

¹⁰² Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Ölüm**, Berikan yayınları, Ankara, 2011, s. 83-118

¹⁰³ **A.g.e.**

Laz halk inançlarında da ölülerin ruhları, evlerine gelir ve kapı eşiğine otururlar. Kapı eşiğine ayak basılırsa ya da üstüne oturulursa, burada oturan ruhlar rahatsız olur. Buraya oturan ya da ayak basan insanları çarparlar. Bu nedenle de, kapı eşiğinde ayak basmaktan ya da oturmaktan kaçınırlardı¹⁰⁴.

Lazlar, **kapının eşiğine** ayak bastıklarında çarpılacağına inanırlar. Bu inancın temeli, ta Orta Asya'ya dayanır. Şamanizm, inancına göre, ölen insanların ruhları, evlerine geldiklerine ve kapının eşiğine oturduklarına inanılırdı. Ruhlar kapının eşiğinde otururken birisi **eşiğe** ayak basarsa rahatsız olurlar, kızarlar ve kendilerini rahatsız eden çarparlar¹⁰⁵.

Eski Türk İnanç Sisteminde **ev iyesinin** kapı eşiğinin altında bulunduğu ve evi koruduğuna inanılır. Bu bakımdan eşiğe basılmaz ve eşikte oturulması doğru bulunmaz¹⁰⁶.

Arhavi'de **Dağ Adamı/Gernakoçi** inancı vardır. Bu kültürde Gerna, dağ ve koçi de adam anlamına gelmektedir. Bunların karlı dağlarda mağaralarda yaşadıklarına inanılır.¹⁰⁷ mağara kültü Türk halk kültüründe de önemli bir yer tutar.¹⁰⁸

Bu kültürde de hortlama inancı vardır. **Hortlak** gece görünürler. Hayatta iken iyi bilinmeyen kimselerin hortlayacaklarına inanılır. Kimse hortlakla karşılaşmak istemez¹⁰⁹.

Ölülerin, yaşayanların aralarına bilhassa geceleri geldikleri inancı Türk kültürlü halklarda oldukça yaygındır. Bir kısım ruhların hortlayarak geldikleri ve bir kısmının da yakınlarını ziyaret amaçlı geldiklerine inanılır. hortlayarak gelenler için yerlerinde rahat olmadıkları inancı yaygındır. Bunlar için tekrar gelmemelerini sağlamak için Kur'an-ı kerim okunur. Ziyaret için gelen ruhlar adeta yakınlarının dünya hayatlarını görmek isterler ve bilhassa Cuma geceleri geldiklerine inanılır. Bu itibarla bu gecelerde evlerde kavga, tatsızlık, dedikodu yapılması istenilmez onların ruhuna Allah rızası için hayır işlenir Kitabullah okunur. Çok kere helva türü pişirildiğinde koku çıkaran yiyecekler yapılır ve bunları yakın çevreye dağıtımına da özen gösterilir. Bu kokuların ruhları mutlu edeceği inancı vardır.

Lazlar, mezarlara da ayak basanın çarpılacağına ve mezarları parmakla gösterenin de, parmaklarının kuruyacağına inanırlar. Bu inanış da Şamanizm inancından gelmektedir. Zira Şamanizm inancına göre, ölülerin ruhları, dünya döndüklerinde mezarlarına otururlar. Mezara ayak basıldığında, ruhlar rahatsız olurlar ve basanı çarparlar. Mezar, parmakla gösterildiğinde de, ruhlar yine rahatsız olurlar. Fakat bu kez parmağı kuruturlar. Başka bir deyişle parmağı öldürürler¹¹⁰.

---

¹⁰⁴ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹⁰⁵ A.g.e.

¹⁰⁶ Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan, Ankara, 2009,s. 180-185

¹⁰⁷ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹⁰⁸ Yaşar Kalafat-Nagihan Çetin, "halk İnanmaları Mitoloji Ekseninde Harput Monografiinden Örnekler, Halk İnanmalarında mağara", **Geçmişten geleceğe Harput Sempozyumu 23-25 Mayıs 2013 Elazığ**

¹⁰⁹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹¹⁰ A.g.e.

Laz ailelerde Kadınlar, genelde, kendilerine ait özel bir para bulundurmazlar. Yaşlı kadınların, cenaze ve kefen masrafları için kendilerine para ayırırlar. Bir de kocanın ölümünde halinde parayı elinde bulundurabilir. Sermaye özellikli para evin erkeğinde bulunur. Fakat ailenin bütün ihtiyaçlarını kadınlar satın alırlar. Kadınlar bizzat kendileri alışverişe gitmezlerse, erkeğine, alınacak şeylerin listesini verir. Gerçi erkeğin bu listeye itiraz hakkı var. Ama genelde, büyük bir neden olmadıkça itiraz etmezler.

Bazen baba ölmeden önce mallarını oğulları arasında paylaşır. Bu durumdu, kendileri, yani, anne ve baba, genelde en küçük oğlunun yanında kalırlar. Baba evi küçük oğluna kalır, Büyük oğlanlar için ayrı ev yapılır¹¹¹.

Göktürk döneminden beri uygulana geldiği bilinen bir Türk aile töresine göre anne baba, diğer kardeşler evlenip kendi ocaklarını kurmak üzere sırayla ocaktan ayrıldıktan sonra ailenin en küçük erkek çocuğuyla kalırlar. Kültekin isminin Kül'un Ocağın beyi olduğu şeklinde açıklamaların yapıldığı da bilinmektedir.

Sosyal Hayat:

Günümüzde, başta Lazlar olmak üzere Karadenizlilerin kullandıkları Kemence ile eski Türk çalgıları, bilhassa 'kopuz' arasında bağlantı kuran ciddi çalışmalar yapılmıştır. Başka değişle, kemence kopuzun değişik şeklidir¹¹².

Etnolog Georges Dumezil, her milletin kendine has efsanelerinin ve masallarının olduğu gerçeğine parmak basarken, milletin karakterini ortaya koyduğunu bildiriyor. Dumezil'e göre, Hint-Avrupa milletlerin masallarında, kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılmış farklı sınıflar ve farklı sınıflarla ilgili sorunlar bulunurken. Türklerin masallarında ise sınıf farkı olmadığı için bununla ilgili sorunlar bulunmadığını açıklıyor¹¹³.

Bununla beraber, Türk tarihinde, Ak Budun'dan olmadıkları halde, hakan olanlara, yani Hakan olanlara çok sık rastlanıyor. Bunlara Karahan deniyordu.¹¹⁴

Laz masallarında, köylülerin ve çobanların hükümdar olabildiği gibi, prenslerin köylü kızı, prenseslerin de köylü erkeği sevdiği ve onunla evlendiği görülmektedir. Laz masallarında, kadın ile erkek arasında eşitlik de vardır. Ayrıca Laz masallarında köle olan laza da pek rastlanılmaz.¹¹⁵

Atlı Göçebe Bozkır töresinde bu arada, eski Türklerde, yaşlılara değer verilir. Bu değer, yaşlı kimselere saygı gösterme şeklinde uygulanırdı. Günümüzde, Ana dili Lazca olan çocukların babalarının yanında sigara içmemeleri, yüksek sesle konuşmamaları ve babalarının sözünü kesmemeleri, bir Türk töresi gereğidir. Keza aile içi yemek adabında babaya özel yer ayrılır, baba yemeğe başlamadan önce çocuklar yemeğe başlamazlardı. Çocukların,

---

¹¹¹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹¹² Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹¹³ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹¹⁴ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹¹⁵ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

babalarının yanında ayaküstüne ayak atmamaları ve rast gele uzanmamaları da Törenin bir sonucu idi. Erkek çocukların babalarının yanında, eşleriyle konuşmamaları, hatta çocukları ile ilgilenmemeleri de kadim dönemlerden günümüze kadar süren bir gelenektir. Bütün bunlar, eski Türklerde babaya karşı duyulan saygıdan kaynaklanıyor¹¹⁶.

Babaların çocuklarına karşı mesafe koymaları, onlarla laubali olmamaları, çocuklarını sevdiklerini belli etmemeleri de geçmiş kültürün bakiyeleridirler. Günümüzde de, daha doğrusu, yakın zamana kadar, Türk babaları, çocuklarına olan sevgilerini, çocukları uyurken dile getirirlerdi ve çocukları uykudayken onları okşarlar ve severlerdi. Bu da eski Türk geleneğidir¹¹⁷. Bu uygulama şeklini Kars'taki Doğu Karadenizli ailelerinde kendi yaşamımızdan biliyoruz.

Atlı Göçebe Bozkır Medeniyeti'nin dinî sistemi Şamanizm'di. Türkler bu medeniyetin başlıca kurucu halklarındanlardı. Türk dil ve Türk dini arasında paralel bir gelişme oldu.¹¹⁸

Eski Türklerin, yine Şamanizm'den kaynaklanan bir özelliği daha vardı. Laz aksakallarının anlatılarına göre korkarak boyun eğme inanca aykırı idi. Türkler ruhun devamlılığına inanıyorlar ve bu dünyada düşman karşısında korkak davrananların öteki âlemde de esir ruhlu olacaklarına inanıyorlardı. Hür fikirli kişilikli yaşam tarzını anadili Lazca olan Türklerde bu gün de görmekteyiz.

Günümüzde Laz erkek ailenin dışarı işlerini yapar. Dışarıda yapacağı işi olmayan erkek kadına ayrılmış işlerle uğraşmaz. İş olmayan erkek en değersiz erkektir. Böyle erkeğe hiçbir aile kızını vermez, genç kızlar da böyle erkeklere varmak istemezler. Bunun için Laz erkek, erkeğe ait iş bulamamış ise kadının işine koşulmaz. Aksi halde erkek işi yapamayan erkek intibası bırakır. Bu zan altında kalmamak için kahveye gider. Laz erkeklerin kadınların kendiışleri ile meşgulken kahveye gitmelerinin izahı buldur¹¹⁹.

Eski Türklerde olduğu gibi, Laz toplumunda da, hemen her köyde, herkesin saygı gösterdiği ve herkesin danıştığı bir yaşlı kadın bulunur. Bu kadın, aynı zamanda, kadınların doğumlarını da gerçekleştirirlerdi. Bütün köyüler, erkeği ve kadını, bir konuda zorlandığı ya da aralarında anlaşmazlığa düştüğünde bu kadına giderler, ondan öneri alırlar. Bu kadınlar, anlaşmazlıklara ara bulurlar. Bu uygulama, Türk boylarında, Anadolu'nun bazı bölgelerinde ve özellikle de Yörük Türklerinde de görülüyor. Laz köylerinde de saygı gören bir kadın var.¹²⁰

Lazlarda, eski Türklerde olduğu gibi, kadınlara değer verilir. Lazlarda, kadın evin direği sayılır. Zaten kadına verilen isimden de bu anlaşılıyor. Zira kadına, Laz dilinde, "Oğhorca" denir. Bu kelime ise, ev anlamına gelen "Oğhor" ve ağaç direği anlamına

---

¹¹⁶ Muhsin Erol, *Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri*, Ankara, 2012, Teks

¹¹⁷ A..g.e.

¹¹⁸ Yaşar Kalafat, *Nübüvvet Tarihi İtibariyle Türklüğün Dinî Geçmişi*, Berikan yayınları, Ankara, 2011

¹¹⁹ Muhsin Erol, *Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri*, Ankara, 2012, Teks

¹²⁰ Muhsin Erol, *Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri*, Ankara, 2012, Teks

gelen “Nca” kelimelerin birleşmesinden oluşur. Yani Lazlarda kadın karşılığı olan Oxorca kelimesi “Evin direği” anlamına geliyor¹²¹.

Anadolu Türk halk kültüründe bilhassa kırsal kesimde kadın evin İyesi/Ev Sahibi olarak bilinir. Sadece ailenin dâhili işlerini yetkiyle üstlenmekle kalmaz erkeğin vereceği kararlara paylaşıp ve çok kere eşini kendi metoduyla ikna eder. Erkeğin verdiği sanılan karaların perde arkasında çok kere hanımları vardır¹²².

Laz toplumunda evlilik işlerini de kadınlar yürütür. Bir süre öncesine kadar evlilik erken yaşlarda olurdu. On dört ve on altı yaşlarındaki gençlerden birbirini sevenler, annelerine duygularını açarlardı. Her iki gencin anneleri bu konuda konuşur ve evliliğe karar verirler. Daha sonra konu babalara intikal ettirilir. Babalar annelerin verdikleri bu evlenme kararını onaylar. Şayet anne, çocuğuyla evlenecek olan gencin bir kötü halını atlamişlarsa, baba da bunun farkındaysa anneyi uyarır. Böyle bir şey yoksa evliliği onaylar.

Başta Arhavi olmak üzere, Lazlarda, ne tarihte, ne de günümüzde harem ve selamlık olmamıştır. Kadınları erkeklerde ayrı yerde tutmak gibi bir uygulama yaşanmaz. Laz evlerinde, herkes, erkek ve kadın, misafirler de dâhil, bir salonda otururlar ve konuşurlardı. Yemek aynı salonda pişer. Pişen yemekler de aynı salonda ve aynı sofrada, misafirler dâhil olmak üzere hep birlikte yenir. Salonda, herkes gibi, misafir dâhil olmak üzere, kadınlar ve kızlar da, erkeklere eşit olarak konuşmaya katılırlardı¹²³.

Karadeniz bölgesinde, ev ve tarla işlerinin kadınlar tarafından yapılması genelde yanlış anlaşılıyor. Sanki sadece kadınlar çalışıyor ve erkekler oturuyor anlamını çıkarılıyor. Aslında bu bir bakıma doğrudur. Ev ve tarla işlerinin tamamı kadınlar tarafından yapıldığı gerçektir. Ama bir gerçek daha vardır. Her erkek, bir yerde iş bulmak, iş kurmak ve ailesine para kazanmak zorundadır. Bunu yapamayan ve tarlalarda çalışan erkekler ayıplanır, alay konusu olur. Böyle bir erkeğe hiçbir kız varmaz. Bir erkeğin adam sayılabilmesi ve evlenebilmesi için dışarıdan gelir getiren işinin olması ya da bir iş yapması zorundadır.¹²⁴ Eski Türklerde, bir erkeğe ad konması için kendisini erkişi olarak rüşünü ispat etmesi gerekliyordu. Bunun için erlik göstermeliydi. Dede Korkut Destanı'nda bunun örneklerini bulabiliyoruz.

Lazlarda, özellikle de Arhavi'de, gençler arasında kız ve erkek ayırımı yapılmaz. Genç kız ve erkekler, köyün meydanlarında, düğünlerde, davetlerde ve imecelerde birlikte otururlar, birlikte türkü söylerler ve birlikte oynarlar. Bazı genç kızlar ve erkekler de birbirini severler, birbirleriyle gönül bağı kurarlar.¹²⁵

Gönül bağı kuran gençler, arasındaki yakınlaşma ahlak sınırlarını aşamaz. Aşırıklar hoş görülmez onaylanmaz, böyle hallerden kaçınılır.

Lazlarda, belli bir yaşa gelmiş kadınlar, köyün ileri gelenleri arasında sayılırlar. Köyün yönetimine katılırlar. Köyle ilgili alınacak kararlarda onların fikri alınır. Bu kadınlar, düğün

---

¹²¹ Muhsin Erol, *Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri*, Ankara, 2012, Teks

¹²² Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan, Ankara, 2009, s.180-185

¹²³ Muhsin Erol, *Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri*, Ankara, 2012, Teks

¹²⁴ A.g.e.

¹²⁵ A.g.e.

ve davetlerin yönetimine, pişirilecek yemeklere ve bunlara benzer işlerde danışman olurlar ya da bu işleri bizzat kendileri yönetirler.

Lazlarda, bir kadına **kuma** getirilmesi, bazı istisnaların dışında, rastlanmaz. Bir kadına kuma getirilmesi, kadının ailesine büyük bir hakaret olarak görülür. Kadının ailesi de bunu namus meselesi yapar. Yani yakınlarının birinin ırzına geçilmiş gibi tepki gösterirler ve kuma getiren kocayı öldürmeye kadar giderler. Böyle tepki gören ve öldürülen kocanın akrabaları da kendisine sahip çıkmazlar. Şayet kadının yakınları tepki göstermezlerse yörede barınamaz. Herkes onunla alay eder ve toplumdaki dışlanırlar. Bu töre sonucu, hiçbir evli erkek karısına kuma getirmeyi aklının ucundan geçirmez¹²⁶.

Laz kadınları tarihin hiçbir devrinde çarşaf giymemiştir. Başlarını örterlerdi.. Genelde saçlarının ön kısmı, alınının üstü açıkta kalırdı. Bazen de saçların arkası, açıkta kalır ve bele kadar indirdikleri de olur¹²⁷.

Lazca ve Ural-Altay Dil Ailesi:

Lazca dili, bütün Türk boylarının ortak dili olan Ural-Altay dil ailesinin bir koludur. Laz dilinin ve öteki bütün Türk boylarının dillerin cümle yapısı,. Laz dilinde bir cümle yazılırsa ve bu cümlede bulunan kelimenin altına Anadolu Türkçesinin karşılığını yazarsak cümle bozulmaz. Bir örnek verelim:

Ma, ham seyi, berepe ebzdare do zuğaşe bidare.

Ben, bu akşam, çocukları alacağım ve denize gideceğim

Ural-Altay dilinin eklemeli özelliğinden isim halleri ortaya çıkmaktadır. Mesela, Anadolu Türkçesinde, isimlere “i”, “e”, “de”, “den” ekleri eklenir. Ona göre isimler anlam kazanır. Ural-Altay dilinin dışında hiçbir dilde, isimlere böyle takı eklenmez. İsimlere aynı anlamı vermek için, isimden ayrı olarak ve isimlerin dışında, yardımcı kelime, hece ya da harf kullanırlar. O halde ismin halleri sadece Türk dillerinde bulunur. Lazcada da isim halleri vardır. Buna da bir örnek verelim:

Üzüm = Urzen

Üzümü = Urzeni

Üzüme = Urzenişe

Üzümde = Ürzenis

Üzümünden = Urzenişen¹²⁸

Bütün Türk dillerinde isimler “Erillik” ve “Dişilik” diye, başka deyişle isimler erkek ve diş diye ayrılmaz. İsimlerde, cinsiyet bildiren biçimlerin olmaması, Ural-Altay dillerinin temel bir özelliğidir. Her şeyden önce bu, eski Türklerin dünyaya bakışla ilgilidir. Türklerde, eskiden beri, erkeklerle kadınlar arasında eşitlik olduğu için cinsiyet ayrımı gözetilmez. Makam ve unvanlarda bile cinsiyetin ifadesine ihtiyaç duyulmamıştır. Laz dilinde de bunlar

---

¹²⁶ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹²⁷ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹²⁸ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

görüler ve isimler dışı ya da erkek diye ayrılmaz. Lazlarda erkekle kadınlar arasında eşitlik olduğu için isimlerde de cinsiyet farkı gözetilmez¹²⁹.

Moğolca ve Fincede çoğul, ‘t’ ve ‘d’ eki ile yapılır. Anadolu Türkçesinde de, eskiden bu ekin kullanıldığının izleri bulunur. Yani bitişken dillerde, en fazla kullanılan, ortak özelik gösteren ek budur. Lazcada ise, “t” çoğul takısı olarak kullanılır¹³⁰.

Bir dilde, başka dilden kelimelerin bulunması fazla bir şey ifade etmez. Çünkü hemen her dilde, yabancı kelimeler bulunur. Fakat Anadolu Türkçesinde olmayan bazı eski Türk ya da Orta Asya kökenli kelimelerin Laza’da kullanılması anlamı vardır. Mesela Lazcada, karakış anlamına kullanılan “Zemğheri” kelimesi, bunlardan birisidir. Bu kelime, Anadolu Türkçesinde olduğu gibi Orta Asya kökenli dillerde, yani Ural-Altay dilinin birçok kollarında kullanılmaktadır¹³¹.

Anadolu Türkçesine göre belli anlamları olan bazı kelimeler Lazcada da bulunuyor. Mesela, Lazcada, Şubat ayına “**Kuçuşay**” adı verilir. Bu, Şubat ayının küçük olduğunu ifade eden “Küçük” ve “Ay” kelimelerin birleşmesinden ve değişik şekilde telaffuz edilmesinden oluşmuştur. Yine Lazcada Temmuz ayına “**Çuruşay**” denir. Bu kelime de “Çürük” ve “Ay” kelimelerin birleşmesinden ve farklı telaffuz edilmesinden oluşmuştur. Zira Temmuz ayında havaların sıcak geçmesinden ve bazı şeylerin çürümesine yol açmasından bu aya “Çuruşay” adı verilmiştir. Yine Lazcada, yüzümüzde çıkıntı olarak bulunan buruna “**Çşindi**” denir. Bu isim, “**Çıkıntı**” kelimesinin zamanla farklı olarak telaffuz edilmesinden oluşmuştur. Büyük bir ihtimalle, bu kelime eskiden Anadolu Türkçesinde de vardı ve zamanla unutulmuştur. Yerine de, nereden alındığı bilinmeyen şimdiki “Burun” kelimesi getirilmiş. Bacakların bükülmesini sağlayan “**Dizin**” Lazca karşılığı “**Burguli**” dir. Bu isim de dizin bükülen bir şey olduğu ifade eder. “**Kulak**” ismin karşılığı olan “**Uci**” kelimesi, kulağın insan vücudunun bir ucu olduğu anlamına geldiğinin ifadesidir¹³².

Bir de, Anadolu Türkçesinde bulunan “Kaynana” kelimesi, büyük bir ihtimalle, Lazcadan geçmiştir. Zira “**Kaynana**” ismi, Lazca iki kelimenin, “**İyi**” anlamına gelen “**Kay**” ve “**Ana**” anlamına gelen “**Nana**” kelimelerin birleşmesinden oluşuyor. Başka bir deşikle, “Kaynana” kelimesinin Lazcada ‘**İyi Ana**’, **cici anne** anlamına geliyor. Belki de, Anadolu Türkçesinde “Kay” ve “**Nana**” kelimeleri vardı ve zamanla unutulmuştur¹³³. Kaynana, kayın ana kayın ata, Kırgız Türklerinin türeyiş destanlarda, kayın ağacının ata kültü oluşu ile izah edilir şeklinde bilinirken, Lazcadan hareketle yapılan bu tahlil bizim için yeni bir izah şekli oluşturmuştur.

---

¹²⁹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹³⁰ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹³¹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹³² Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹³³ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

Türk türeyiş destanlarında kayın ana ve kayın atanın iahı çok daha farklıdır¹³⁴. Uygur Türeyiş Destanı'ndaki ağaçtan türeme motifinde de ağacın kovduğu ana rahmine benzetilmiştir. Ağaçtan türeme ve ağacın ata formu olarak tanınması Türklerde çok eski bir inançtır. Kayın Ana Layın Ata, Türk sözlü anlatı geleneğindeki ana motiflerden birisidir.¹³⁵ **Ağaç kovuğunun** ana rahmine benzetilmiş olması, delikli taş ve ondan geçirilerek yeniden dünyaya gelme inancıyla da bize göre bağlantılıdır. Hatta yarım daire şeklindeki **gökkuşağı** ve onun altından geçilmesiyle cinsiyet değişebileceği inancı ile de ilişkisi aranabilir. Bu noktada Türk halk kültüründeki mağara kültü, Türk kozmogoni ve kozmoloji ile bağlantılıdır.

Buna rağmen, Lazca ve Anadolu Türkçesi arasında, ikisi de Ural Altay dil ailesinden olmalarına rağmen, birbirlerinden farklı bazı özellikler vardır. Bu farklılardan biri de, Anadolu Türkçesinde, kelimenin içinde, istisnaların dışında, birlikte, birden fazla sessiz harf bulunmaz. İki den fazla sesli harfin yan yana geldiği pek görülmez. Lazcada ise iki ya da daha fazla sessiz harfin yan yana geldiği kelimeler çoktur. Lazcada, Anadolu Türkçesinden farklı olan bu özellik Göktürkler ve bazı eski Türk boylarının dillerinde de var. Günümüzde Uygur dilinde bu özellik vardır. Uygur Türkçesinde, bazı kelimenin içinde, birçok sessiz harf yan yana gelmektedir¹³⁶.

İkinci fark ise, Lazcada, içeri ve dışarı, yukarı ve aşağı, içinde ve dışında, üzerinde ve altında gibi yer zarfların yerine fiillerin önüne bir ön ek gelerek aynı anlamı veriyor. Mesela, "İçeri giriyorum" ifadesinin karşılığında, Lazcada "**Amabulu**", "Dışarı çıkıyorum" ifadesinin karşılığında "**Gamabulu**" sözü kullanılır. Lazcada bulunan bu özellik, Macar dilinde ve Orta Asya'da yaşayan bazı Türk boyların dillerinde de bulunmaktadır¹³⁷.

Lazcanın Anadolu Türkçesinden başka bir farkı da, Anadolu Türkçesinde, sekizi sesli olmak üzere 29 harf bulunmaktadır. Lazcada ise, beşi sesli olmak üzere, 36 harf bulunur.

Göktürk dilinde ise, dördü sesli olmak üzere 38 harf vardı. Lazca alfabesi, Göktürk alfabesine daha çok yakındır¹³⁸.

Lazcada A, E, İ, O ve U olmak üzere beş sesli harf vardır. "I" sesini veren harf bulunmaz. Ö ve Ü harfleri de yoktur. Fakat bazı fiil çekimlerinde Ö ve Ü sesleri çıkmaktadır. Böyle fiil çekimlerinde çıkan Ö ve Ü seslerini yazıya dökmek için O ve U harflerinin önüne, bazı harf ya da işaretler konur. Anadolu Türkçesinde olmayan bu durum, birçok Türk dilinde ve Uygur Türkçesinde vardır. Uygur Türkçesinde de, Lazca gibi, A, E, İ, O ve U olmak üzere beş sesli harf vardır. Uygur Türkçesinde de, bazı fiil çekimlerinde Ö ve Ü sesleri çıkmaktadır. Bu sesleri yazıya dökmek için O ve U harflerinin önüne, onları inceltmek için, Lazcada olduğu gibi, bazı harfler konur.

Özet olarak Lazların Orta Asya'dan geldikleri ve Türk kültür ailesinin asli unsurlarından oldukları bize göre kesindir.. Bu hükme, bir kısım tarihi belgelerden, onların örf ve

---

¹³⁴ Yaşar kalafat-nagihan Çetin, "halk İnanmaları Mitoloji Ekseninde Harput Monografiinden Örnekler, Halk İnanmalarında mağara", **Geçmişten geleceğe Harput Sempozyumu 23-25 Mayıs 2013 Elazığ**

¹³⁵ B.A.Gökdağ-K.Üçüncü, **Başlangıçtan Günümüze Türk Destanları**, Akçağ, Ankara, 2007 s. 70

¹³⁶ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹³⁷ A.g.e.

¹³⁸ A..g.e.

adetlerinden, yani halk kültüründen ve hem de konuştukları dilden hareketle varmak mümkündür¹³⁹.

Bize göre ülkemizde “Türk” ismi yanlış kullanılıyor Türklükle sadece Türklüğün bir kısmı anlatılmış olmaktadır. “Türk” denince, sadece, Anadolu Türkçesi ile Başka değişik Oğuz Türkçesi ile konuşanlar anlaşılıyor. Lazlar, Çerkezler, Kürtler ve öteki gruplar gibi, ana dili Türkçe olmayan Türk kültürlü halklar, adeta Türklükten dışlanıyorlar. Bu da, dil akrabalığındaki gerçeği yok sayarak dışlamalara yol açabilmektedir¹⁴⁰.

“Türk” adı, bütün Türk boylarının ortak adı iken aynı zamanda Türk kültürlü halkların da ortak adıdır. Türklüğün bir ırk veya kavim olmadan daha derin daha muhtevalı bir içeriği vardır. Anadili Zazaca olan Türklere Ziya Gökalp Türklüğü böyle algılamıştı. Atatürk de Türklüğü bu anlamda tanımlamıştı¹⁴¹.

Laz Dilli Türklerde Kara İyeler ve Uğur inancı:

Ana dili Lazca olan Türklerde de uğurlu olma ve olmamalı ile ilgili inançlar vardır. Lazlar, guguk kuşunun uğur getirdiğine ve guguk kuşunun sesini duyanların, işlerinin iyi gideceğine inanırlar. **Guguk Kuşu** kutsal sayılır ve kesinlikle öldürmezler¹⁴². Guguk Kuşu'nun avlanmayacağı avlanmasının uğursuz getireceği, ötüşünün müjde haberi olduğu inancı Kafkasya Türk kültür coğrafyasının diğer halklarında da vardır¹⁴³. **Kakkuk Kuşu/Akkuk Kuşu/Guguk:** Guguk kuşunun kemiği efsunlanmakta ve büyücülükte kullanılmaktadır.¹⁴⁴

Çakalların ulumasını da uğursuzluk sayarlar. **Çakallar** uluduğu zaman çok yakın bir zamanda bir kişinin öleceğine inanılır¹⁴⁵. Halk inanmalarında uluma kurda mahsus bir ses çıkışı şekli olduğu bazılarına göre de özel uluma şekli ile kurtların zikir yaptıkları inancı vardır. Köpeğin ulaması ile uğursuzluğa işaret edildiğine inanılır. Uluyan köpek uğursuzluğa yol açabilecek bir varlığı gördüğü şeklinde yorumlanır¹⁴⁶.

İnsanların, **cin** ve **perilerin** çarpması sonunda delirdiğine inanılır. Böyle delirenleri tedavi etmek için, **yedi** ayrı **değirmen** arkından alınan **su**, ateş yanan ocakta iyice kızdırılmış **demirin** üzerine dökülür. Buradan çıkan buhar hastaya koklatılır. Bu buharın tütsülediği **ocak zinciri (keremuli)** çıkarılır ve hastanın etrafında dolandırılır¹⁴⁷.

---

¹³⁹ A.g.e.

¹⁴⁰ A.g.e.

¹⁴¹ A.g.e.

¹⁴² A.g.e.

¹⁴³ Yaşar Kalafat, “Türk Halk İnançlarında Hayvan”, **Av. Süleyman Kazmaz Armağanı**, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, Ankara, 2009, s.261–293

¹⁴⁴ Yaşar Kalafat, “Bingöl ve Yöresi Örnekleri İle Halk İnançlarında ‘Cini Başına Çıkmak’ Demimine Dair”, **II. Bingöl Sempozyumu 25–27 Temmuz 2008, Bingöl**

¹⁴⁵ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Texs

¹⁴⁶ Yaşar Kalafat, **Türk Mitolojisinde Kurt**, Berikan 2012

¹⁴⁷ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Texs

Cin Çarpması inancı Türk kültür coğrafyasında çok yaygın bir inançtır. Cin çarpmasından korunmak ve veya cin çarpmasından korunmak için çeşitli uygulamalar yapılır¹⁴⁸. Değirmen etrafında da çeşitli inançlar oluşmuştur. Bunların arasında değirmen çarkından alınmış su inancı da vardır. Al Karası'nın ele geçirdiği loğusa hanımların ciğerini eğirmenlerin bendinde yıkayıp yediklerine, onların bu tür yerleri mekân tuttuğuna inanılır.¹⁴⁹ Demirden çıkan buhar inancı tütsü inancı ile bağlantılı olmalı¹⁵⁰. Od-ocak kültürünün bir tezahürü olarak bakılabilir. Ocak zincirinin bu uygulamada yer alması tespiti oldukça yenidir. Yedi sayısına gelinde Türk kültürlü halkların halk inanmalarındaki formel sayılardan birisi de yedidir¹⁵¹. Etrafında dönmek veya döndürmek de halk inanmalarında bir koddur. Türbenin etrafında hayır edinmek için dönülür. Nezir Tavafı diye bilinen tavaf türünde kişi, belirli bir kutsal mekânı tavaf edeceği adağını yapabilir. Sadaka türü hayır işlerinde para, tuz veya ekmek ilgilinin başı etrafında döndürüldükten verilir. Kendisini vakfetme adına bir inanç türü olarak kişi hastasının etrafında da dönebilir. Tavaf yapan kişi yavrusunu veya hastasını sırtında taşıyarak tavafa katıldığı veya adadığı kurbanı ile tavaf ettiği olur. Ancak tedavi aleti olarak kullanılan zincirin hastanın etrafında dolandırılma uygulaması ilk defa bu araştırma ile tespit edilmiş olmaktadır. Doğu Karadeniz parpulayıcılarında parpu aleti olarak kullanılan bıçağın cinlinin başında dolaştırıldığı konusundan fazla emin değiliz. Ancak, cinci hastadan cin çıkarmaya çalışırken kamçı gibi zincir de kullandığına dair bilgiler vardır. İslamiyet tavafın nerede ve nasıl yapılacağını belirlemiş türbeler etrafında tavafı haram kılıp men etmiştir.

Deliren hastaların, kendilerini delirten cinlerle konuştuklarına inanılır. Bu hastalara cinlerin nerede oldukları sorularak öğrenilir. Cinlerin bulunduğu yeri öğrenildikten sonra da, oraya sert sopalarla vurulur ya da üzerine kurşun sıkılır. Böylece cinlerin öldürüldüğü sanılır¹⁵².

Cinlerin varlığı ve mahiyetlerine dair Kur'an-ı kerim bilgi vermektedir. Hz. Muhammed Cinlerin de peygamberidir. Cinlerin iman edenlerinin varlıkları bilinirken, Hz. Muhammed'in okuduğu Kur'an'ı dinleyen cinlerin buldukları yere Cin camii diye bilinen cami yapılmıştır. Cinlerin buldukları yerlerin tespitinden sonra onların imhaları için o yerlere sert sopalarla vurulduğu ve kurşun sıkıldığı tespiti ile ilk defa Lazlarda rastlamaktayız.

Lazlar, Salı gününü uğursuz sayarlar. Salı günü çamaşır yıkanmaz, yola çıkılmaz ya da düğün yapılmaz. Bu inanç, eski Türklerde olduğu gibi, günümüzde de, Türk boylarının büyük bir çoğunluğunda vardır¹⁵³.

---

¹⁴⁸ Yaşar Kalafat, "Bingöl ve Yöresi Örnekleri İle Halk İnançlarında 'Cini Başına Çıkmak' De-yimine Dair", **II. Bingöl Sempozyumu 25-27 Temmuz 2008, Bingöl**

¹⁴⁹ Yaşar Kalafat "Halk İnançlarımızda Değirmen" **Folkloristik Prof. Dr. Umay Güney Arma-ğanı**, Ankara 1996, sh. 142-151; **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Şubat 1997 S. 122 sh. 31-32

¹⁵⁰ Yaşar Kalafat, Doğu Karadeniz Örnekleri İle Türk Halk İnanmalarında 'Bulut' (Halk İnanma-ları-İsrailiyat Bağlantısına Dair", **Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu, 26-28 Nisan 2013 Akçaabat**

¹⁵¹ Yaşar Kalafat, "Diyarbakır ve Çevresi Örnekleri İle Halk İnançlarında Tavaf/Dönme" **Os-manlı'dan Cumhuriyete Diyarbakır**, editörler Bahaeddin Yıldız-Kerstin Tomenendal, T.C. Diyar-bakır Valiliği, Ankara 2008, s. 453-463

¹⁵² Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹⁵³ A.g.e

Lazlar, insana çok benzeyen yabancı bir Dağ Adamın yaşadığına inanılır. Dağ adamını, gövdesi kıllarla kaplı, iri kıyımlı ve çok kuvvetli bir yaratık olarak düşünülür. Dağ adamının insanlar gibi, iki ayak üzerinde yürüdüğü ve insanları gördüğünde onları taklit ettiği söylenir¹⁵⁴. Dağ Adamı inancının Artvin'in ana dili Lazca olmayan Türk kesiminde de yaşadığı bilinmektedir¹⁵⁵.

Lazlar cinlere de inanırlardı. Cinlerin dışısından daha çok korkulurdu ve buna “Çinka” denirdi. Çinka saçları dağınık, pasaklı kadın olarak tanımlanır. Çinkaların insanları çarptığı ve çarpılan insanların delireceği sanılırdı¹⁵⁶. Çinka tespiti de bu çalışma ile ilk defa tanış olunan bir kara iyedir. Çingene isimlendirmesi ile var ise arasında ilişki irdelenilebilir.

Lazlar Ağırbasani (Türkçe karşılığı Ağır Basan) denen bir yaratığa da inanırlardı. Bu yaratıklar, yer altı dünyasından gelen, hiç kimse tarafından görülmeyen varlıklardır. Gece-leri insanlar uykudayken üzerlerine çöktüklerine, insanların hiçbir yerini oynatamadığına inanılır. Hatta elleriyle insanların ağzını kapatarak insanları boğmağa çalıştığı kanisi yaygındır. Ama Ağırbasanların elinde delikler bulunduğundan, insanların hava almasını engelleyemezler ve insanları öldüremezler. İnsanlar kımıldayabildiği an Ağır Basanlar kaçır¹⁵⁷.

Türk kültürlü halklarda Ağır Basan, Kara Basan, Kara Kura gibi kara iyelerin çok sayıda farklıları ve o kadar da çok isimleri vardır. Halk inanmalarında bunlardan korunma ve kurtulma çarelerine de yer verilmiştir. Ağırbasani tespiti ilk defa Türk halk kültürünün Laz kesiminde karşımıza çıkmaktadır¹⁵⁸. Kara Basan e Al karısı farklı iki kara iye oldukları bilinirken çok kere karıştırılırlar. Al karısı daha ziyade loğusa hanımları basar. Bir Azerbaycan manisinde:

“Güneşi, mahı gördüm,

Veziri, şahı gördüm,

Albastı balasına

Tutulmuş zahı gördüm” denilirken albastının bir bela olduğu anlatılmaktadır.

Lazlar, insanların öldükten sonra, 40 güne kadar, hemen her gün, mezarından çıkarak evlerine döndüklerine inanılır. Bunlara **Oburi** denir. Bu inanç da ruh inancı ile ilgili olup, Orta Asya'dan geliyor. Eski Türklerde, insanlar öldükten sonra, kırkıncı güne kadar sıkça evlerine geldikleri inancı vardı. Günümüzde de, Lazlar ve Anadolu Türkleri dâhil olmak üzere, bütün Türk boylarında bu inanç vardır. Buralarda, ölümden sonra, kırkıncı günü

---

¹⁵⁴ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹⁵⁵ Yaşar Kalafat-Ülkü Önal, “Geçmişten Günümüze Artvin Halk İnançları Kültürü”, **Hira'dan Tanrı Dağlarına İnen Nur, Bozkır İslam Medeniyeti ve Türkler Gönül Ülkü Hizmet ve İlim Adamı Prof. Dr. Zekeriya Kitapçı Armağanı**, editör prof. Dr. H.Mustafa Eravcı, Konya 2012, s. 433-467

¹⁵⁶ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹⁵⁷ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin'in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹⁵⁸ Yaşar Kalafat, “Doğu Anadolu'da Kara İyeler ve Onlara dair Halk İnançları” VIII. Milletlerarası **Türk Halk Kültürü Kongresi, 21-24 Kasım 2011**

dualar yapılır, mevlitler okutulur. Bu geleneğin İslamiyet’le ilişkilendirilmesi zordur. Bu vesilelerle Kur’an okunmasında sakınca görülmemiştir. 159

Bütün Türk boyları gibi, Lazlar da nazara inanırlar. Nazar, insanlar tarafından farkına varılmadan yapılan kötülüktür. İnsanlar, canlı ya da cansız nesnelere kıskançlıkla ya da gıptayla baktıklarında, farkına varmadan ona zarar verirler¹⁶⁰.

Lazlara göre, Nazardan korumanın bir sürü yolu vardır. Bir şeyi gıpta edenler, onun korunması için, “Allah nazardan saklasın” derler ve böylece o şeyin nazardan korunduğuna inanılır. Ayrıca, nazardan korunmak istenen insanlara ve bebeklere mavi boncuk gibi takılar takarlar. Ev gibi nazardan korunmak istenen binalara bazı hayvanların kafa iskeletlerini ya da at nalını asarlar. Yeni yapılan evlere de, nazardan korunması için, biber, sarımsak, eksi çocuk ayakkabısı, yumurta kabukları gibi şeyleri görülecek yerlere asarlar¹⁶¹.

Nazar değmesi inancı da Orta Asya’dan gelmedir. Şamanizm’de, kötü ruhlu insanların, gıpta edilen insanlara ve eşyalara zarar verdiğine inanılırdı. Bunların şerrinden korunmak için nazarlık takılırdı. Günümüzde, Orta Asya kökenli bütün Türk boylarda da nazara inanılır ve nazardan korunmak için, yukarıda sözü edilen nazarlıklar takılır. si yoktur. 162 İslamiyet’te nazardan korunmak için Allah’a sığınılır, Ayetel Kürsi, Felak ve Nas süreleri okunur.

SONUÇ:

Anadili Lazca olan Türklerin Türk kültürlü halkların geneli ile olan akrabalık bağları sadece halk kültür verilerinden hareketle izah edilmekle kalmayıp, Lazcanın Ural-Altay Dil grubuna mensup olmasından hareketle de kültür köprüsünün varlığı üzerinde durulabilmektedir.

Halkların kültür akrabalıklarının sıklığı konusunda olduğu gibi seyrekliği konusunda da çalışmalar yapılmıştır. Biz halk kültüründen hareketle mevcudiyeti üzerinde durduğumuz kültür köprüsüne, karşı görüşler getirilerek katılmayan yaklaşımların olduğunu da bilmekte ve bu alanda yapılacak çalışmalarda o çalışmaların yok sayılmaması gerektiğine inanıyoruz.

Lazların halk kültürlerinden hareketle onların kültürel kimliklerinin belirlenmesi için araştırma dili olarak, Lazca da konuşarak halk inanmaları-mitoloji bağlantılı alan çalışmalarının yapılması ihtiyacı inkâr edilemez. Esasen bu türden çalışmaların yapılarak, inançların kök hücrelerine gidilebilmesi için, bölgenin diğer dillerden halkları için de aynı türden çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu konuda, yapılması gereken çalışmalar bakımından, yapılabilenlere bakıldığında, başlangıç döneminde olunduğu söylenebilir.

---

¹⁵⁹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹⁶⁰ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹⁶¹ Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks

¹⁶² Muhsin Erol, **Sosyal ve Kültürel Hayatları İle Geçmişten Günümüze Artvin’in Lazca Konuşan Türkleri**, Ankara, 2012, Teks